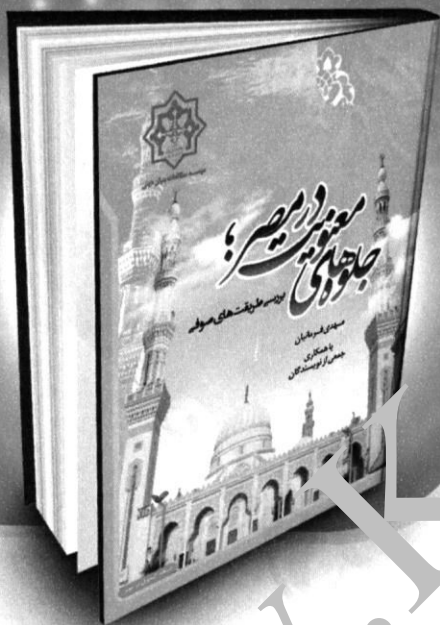

4831

۶

مؤسسه مطالعات بنیان دینی

شابک : 7-4-99377-622-978-۷۰۰۰۰۰۰۰۰ ریال

- شماره کتابشناسی ملی : ۵۳۵۶۳۱۰
- عنوان و نام پدیدآور : جلوه‌های معنویت در مصر؛ بررسی طریقت‌های صوفی / مهدی فرمانیان، ... حامد آل‌یمن ... [و دیگران].
- مشخصات نشر : قم: رهپویان اندیشه، ۱۳۹۷.
- مشخصات ظاهری : ۵۸۳ ص.
- یادداشت : کتابنامه: ص. ۵۴۷.
- موضوع : تصوف -- مصر
- موضوع : Sufism -- Egypt
- موضوع : مصر -- سیاست و حکومت
- موضوع : Egypt -- Politics and government
- رده بندی دیویی : ۸۲/۲۹۷
- رده بندی کنگره : BP ۲۷۷/۱۳۹۷ ف۴م۶
- سرشناسه : فرمانیان، مهدی، ۱۳۵۲ - Farmanian, Mehdi
- شناسه افزوده : آل‌یمن، حامد
- وضعیت فهرست نویسی : فیبا

مؤسسه مطالعات بنیان دینی

معنوی در پیچه جلوه‌های بررسی طریقت‌های صوفیه

مهدی فرمانیان

با همکاری

حامد آل یمین، یوسف غضبانی
حمید شاه‌بیگی، سید سعید هاشمی نسب

مؤسسه مطالعات بنیان دینی

جلو‌های معنویت در مصر (بررسی طریقت‌های صوفی)

- تألیف: مهدی فرمانیان
- با همکاری: حامد آل یمین، یوسف غضبانی
حمید شاه‌یگی، سیدسعید هاشمی نسب
- ناشر: رهپویان اندیشه
- چاپخانه: وفا
- نوبت چاپ: اول - پاییز ۱۳۹۷
- تیراژ: ۲۰۰ نسخه
- قیمت: ۷۰۰۰۰ تومان
- شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۳۷۷-۴-۷

مؤسسه مطالعات بنیان دینی

انتشارات رهپویان اندیشه

آدرس: قم، شهرک پردیسان، انتشارات رهپویان اندیشه

تلفن: ۰۹۱۰۲۰۴۳۱۰۶

ایمیل: rahpuyanandishe@gmail.com

فهرست مطالب

مقدمه: ۱۷

فصل اول:

نگاهی به تاریخ تصوف مصر

مقدمه: ۲۳

تصوف مصر و وابستگی به حکومت ۲۵

تصوف در دوران اخیر ۲۷

انتقادات و نقادان تصوف و اصلاح طرق صوفیه در دوره محمد توفیق بکری ۲۹

جمال عبدالناصر و طرائق صوفیه ۳۶

تصوف در دوران انور السادات و مبارک ۳۷

اختلاف شورای صوفیه و دبالت حاکم در تعیین شیخ المشایخ ۳۹

صوفیان بعد از انقلاب ۲۰۱۱ و ردی ۴۱

فصل دوم:

طریقت‌های صوفی مصر

مقدمه: ۴۷

طریقت رفاعیه: ۴۷

رفاعیه پس از سید احمد رفاعی ۵۱

انشعابات رفاعیه ۵۳

بزرگان رفاعیه ۵۳

برخی از عقائد و افکار رفاعیه مصر ۵۶

طریقت قادریه: ۵۸

تاریخ ورود طریقت قادریه به مصر ۶۲

شاخه‌های قادریه ۶۴

قادریه فارسیه: ۶۵

قادریه نیازی: ۶۶

قادریه قاسمیه: ۶۷

قادریه شرعیه ۶۸

گسترش قادریه در دیگر بلاد ۶۹

۷۱.....	بزرگان قادریه:
۷۷.....	طریقت خلوتیه:
۸۲.....	تحولات طریقت خلوتیه.....
۸۴.....	انشعابات خلوتیه.....
۹۱.....	بزرگان خلوتیه.....
۱۰۴.....	دیدگاه طریقت خلوتیه درباره وحدت وجود.....
۱۰۵.....	طریقت دسوقیه:
۱۱۴.....	تحولات دسوقیه بعد از شیخ ابراهیم.....
۱۱۷.....	انشعابات دسوقیه.....
۱۱۸.....	شاخه شرنوبیه.....
۱۱۹.....	شاخه شهاویه.....
۱۲۰.....	شاخه برهانیه.....
۱۲۶.....	دسوقیه محمدیه.....
۱۲۷.....	بزرگان دسوقیه:
۱۳۲.....	طریقت تیجانیه:
۱۴۰.....	تحولات طریقت تیجانیه.....
۱۴۱.....	انشعابات تیجانیه.....
۱۴۲.....	شاگردان شیخ احمد تجانی.....
۱۴۲.....	مروجین تجانیه در مصر:
۱۴۶.....	طریقت عزمیه:
۱۵۱.....	تحولات عزمیه.....
۱۵۳.....	انشعابات عزمیه.....
۱۵۴.....	فعالیت‌های محمد ماضی أبو العزایم و احمد أبو العزایم:
۱۵۹.....	برخی از افکار عزمیه.....

فصل سوم:

آداب و رسوم طریقت‌های صوفیه در مصر

۱۶۵.....	مقدمه:
۱۶۵.....	نظام طریقت.....

۱۶۷.....	خلوتیه.....
۱۶۷.....	رابطه شریعت و طریقت.....
۱۶۸.....	مراوده با زنان، کودکان و نوجوانان در طریقت.....
۱۶۹.....	مقامات، منازل و احوال در طریقت.....
۱۸۱.....	جایگاه خلوت گزینی در طریقت.....
۱۸۱.....	تسمیه این طریقت به خلوتیه.....
۱۸۴.....	آداب خلوت از دیدگاه خلوتیان.....
۱۸۴.....	الف - فی الخلاء.....
۱۸۴.....	ب - قوت خلوت (غذای خلوت).....
۱۸۵.....	ج - روان خلوت.....
۱۸۵.....	د - آداب ورود به خلوت.....
۱۸۶.....	اذکار و اوراد در طریقت.....
۱۸۶.....	الف - ختم نماز مغرب.....
۱۸۸.....	ب - ورد عصر که بعد از ختم شده می شود:.....
۱۸۹.....	ج - ختم نماز صبح.....
۱۹۱.....	د - ورد الستار (ورد سید یحیی باکویی).....
۱۹۵.....	ه - وُزْدُ سَحَر.....
۲۰۰.....	الف - آداب قبل از ذکر.....
۲۰۰.....	ب - آداب حین ذکر و نحوه گفتن ذکر.....
۲۰۲.....	ج - آداب پس از ذکر.....
۲۰۲.....	د - آداب اذکار جمعی.....
۲۰۳.....	پیر و مرشد در طریقت.....
۲۰۴.....	آداب مرید در قبال اخوان.....
.....	آداب مرید در حق خودش.....
۲۰۶.....	جایگاه بیعت و خرقه در طریقت.....
۲۰۸.....	دیدگاه طریقت در مورد سماع، موسیقی و مواد مخدر.....
۲۰۸.....	اما کیفیت انجام سماع و حضرة.....
۲۰۹.....	جایگاه محبت و آموزه های اهل بیت در طریقت.....

۲۰۹.....	حلقه اتصال طریقت با اهل بیت
۲۱۱.....	بدویه احمدیه
۲۱۱.....	مقامات، منازل و احوال در طریقت
۲۱۳.....	جایگاه کرامات و امور خارق العاده در طریقت
۲۱۴.....	اذکار و اوراد در طریقت
۲۱۸.....	زوایا و مساجد طریقت در مصر
۲۱۹.....	پیر و مرشد
۲۱۹.....	جایگاه بیعت و خرقة در طریقت
۲۲۳.....	مراسمات و احتفالات طریقت
۲۲۳.....	حلقه اتصال طریقت با اهل بیت
۲۲۶.....	تجانیه یا تیجانیه
۲۲۶.....	گفتار اول: اصول ربانی عرفی و سیر و سلوک در طریقت
۲۲۶.....	جایگاه کرامات و امور خارق العاده در طریقت
۲۲۶.....	اذکار و اوراد در طریقت
۲۲۸.....	کیفیت ذکر
۲۲۸.....	شروط صحت تلقین ذکر از طرف معلم
۲۲۹.....	شروط صحت ورد و ذکر
۲۳۰.....	گفتار دوم: آداب و رسوم خانقاهی و ظهورات اجتماعی طریقت
۲۳۰.....	زوایا و مساجد طریقت در مصر
۲۳۳.....	سلسه مراتب تربیتی در طریقت
۲۳۳.....	قطب:
۲۳۵.....	خلیفه:
۲۳۶.....	مقدم:
۲۳۷.....	پیر و مرشد در طریقت
۲۳۹.....	جایگاه بیعت و خرقة در طریقت
۲۴۳.....	مراسمات و احتفالات
۲۴۳.....	گفتار سوم: جایگاه محبت و آموزه‌های اهل بیت در طریقت
۲۴۳.....	حلقه اتصال طریقت با اهل بیت

۲۴۴	دیدگاه طریقت پیرامون جایگاه مصداق اهل بیت
۲۴۶	دسوقیه
۲۴۶	گفتار اول: اصول و مبانی عرفان عملی و سیر و سلوک در طریقت
۲۴۶	رابطه شریعت و طریقت
۲۴۸	ش زنان، کودکان و نوجوانان در طریقت
۲۵۰	مقامات، منازل و احوال در طریقت
۲۵۰	مقام مشاهده
۲۵۰	سماض
۲۵۰	فتحین
۲۵۱	جایگاه کرامات و امور خارق العاده در طریقت
۲۵۲	نسبت صریح با علوم غریبه
۲۵۲	اذکار و اوراد در طریقت
۲۵۵	گفتار دوم: آداب و رسوم خانقاهی و مأمورات اجتماع، طریقت
۲۵۵	زوایا و مساجد طریقت در
۲۵۵	مسجد دسوقی:
۲۵۶	پیر و مرشد در طریقت
۲۵۶	جایگاه بیعت و خرقة در طریقت
۲۵۸	دیدگاه طریقت در مورد سماع، موسیقی و مواد مخدر
۲۵۸	مراسمات و احتفالات طریقت
۲۶۰	گفتار سوم: جایگاه محبت و آموزه‌های اهل بیت در طریقت
۲۶۰	حلقه اتصال طریقت با اهل بیت
۲۶۳	دیدگاه طریقت نسبت به تشیع:
۲۶۷	حلقه اتصال طریقت به اهل بیت (ع)
۲۶۸	مسأله حب اهل بیت در شاخه برهانیه
۲۶۸	رفاعیه
۲۶۸	گفتار اول: اصول و مبانی عرفان عملی و سیر و سلوک در طریقت
۲۶۸	رابطه شریعت و طریقت
۲۷۰	جایگاه کرامات و امور خارق العاده در طریقت

- ۲۷۰ اذکار و اوراد در طریقت
- ۲۷۱ حلقه ذکر
- ۲۷۳ گفتار سوم: جایگاه محبت و آموزه‌های اهل بیت در طریقت

فصل چهارم:

میزان حضور اجتماعی تصوف در جامعه مصر

- ۲۷۹ مقدمه
- ۲۸۱ زرگدانش و ولادت حضرت رسول اکرم ﷺ
- ۲۸۳ کاروان پوشش کعبه و شب رویت ماه رمضان
- ۲۸۴ اماکن مخصوص صوفیان
- ۲۸۴ خانقاه، تکیه، دریه و ریاض
- ۲۸۶ ذکر

فصل پنجم:

تاریخ تصوف و الازهر در مصر

- ۲۹۱ مقدمه
- ۲۹۲ الازهر در یک نگاه
- ۲۹۶ رابطه تصوف و الازهر در دوره ایوبی و ممالیک
- ۲۹۸ دوره عثمانی تا حمله فرانسه به مصر (۱۵۱۷-۱۷۹۸ م.)
- ۳۰۰ از حمله فرانسه تا تسلط انگلستان بر مصر ۱۷۹۸-۱۸۸۲
- ۳۰۱ دوره محمد علی پاشا
- ۳۰۹ مشایخ موثر در همگرایی الازهر و تصوف
- ۳۱۱ شیخ عبدالحلیم محمود
- ۳۱۵ شیخ احمد الطیب
- ۳۱۷ رویکرد طریقت‌های صوفیه مصر نسبت به الازهر
- ۳۱۷ ۱. طریقت‌های هم سو با الازهر
- ۳۱۸ ۲. طریقت‌های مخالف الازهر
- ۳۱۸ ۳. رویکرد صوفیه نسبت به الازهر در وقایع مهم و تاریخی
- ۳۲۰ نقش برخی نهادهای مهم در ارتباط تصوف با الازهر
- ۳۲۰ ۱. نهادهای هم سو با الازهر

۳۲۰	۱-۱. مشیخه الطرق الصوفیه
۳۲۳	۲-۱. الاتحاد الدولی لشباب الأزهر والصوفیه
۳۲۵	۲. نهادهای غیر همسوبا الأزهر: جبهه اصلاح صوفی
۳۲۹	الأزهر و تعامل با جبهه اصلاح
۳۳۲	نقش الأزهر در اصلاح تصوف (تاثیر الأزهر بر تصوف)
۳۳۳	تغییرات اصلاحی نسبت به تصوف
۳۳۳	شیخ محمد عبده و اصلاح صوفیه
۳۳۵	اصلاحات سید محمد و عمل بکری
۳۳۷	شیخ محمد الصابغی (۱۳۶۸هـ/۱۹۴۷م) - (۱۳۷۸هـ/۱۹۵۸م)
۳۳۹	شیخ سید سابق
۳۴۰	اشتراک و افتراق مفاهیم و معتقدات صوفیه و الأزهر
۳۴۰	شیخ ولی و ارتباط با او
۳۴۲	اخبار از غیب
۳۴۳	توسل و شفاعت
۳۴۸	نذر
۳۵۰	قبرها و ضریح‌ها
۳۵۰	ساختن مسجد بر روی قبور، دفن مردگان در مسجد و نماز خواندن در آن مساجد
۳۵۰	نظر علمای الأزهر
۳۵۱	نظر سلفی‌ها
۳۵۲	ضریح، گنبد و سازه‌های روی قبر
۳۵۲	نظر علمای الأزهر
۳۵۲	نظر سلفی‌ها
۳۵۴	زیارت اهل قبور و طواف ضریح‌ها و بوسیدن سنگ قبر و در و دیوار ضریح‌ها
۳۵۵	نظر علمای الأزهر
۳۵۵	نظر سلفی‌ها
۳۵۶	موالد (جشن گرفتن برای سالگرد میلاد بزرگان)
۳۶۰	نظر علمای الأزهر
۳۶۲	نظر سلفی‌ها

۳۶۵	 ذکر
۳۶۷	 ذکر جمعی و جهری
۳۶۸	 نظر علمای الازهر
۳۷۰	 نظر سلفی‌ها
۳۷۱	 ذکر جمعی و سماع
۳۷۱	 نظر علمای الازهر
۳۷۱	 نظر سلفی‌ها

فصل ششم:

تصوف و اخوان المسلمین مصر

۳۷۵	 مقدمه
۳۷۵	 بنیان‌های صوفیانه اخوان المسلمین
۳۷۸	 ریشه‌های صوفیانه بنیان‌های اصلاح طلبی اخوان المسلمین
۳۸۱	 تاثیر رویکرد سلفی اخوان در سماع اخوان و تصوف
۳۸۳	 تحول اخوان از تصوف به سلفیه
۳۸۴	 گرایش‌های سلفی در بنا و تقابل با تصوف
۳۸۶	 فشار عبد الناصر بر اخوان و رشد سلفیه و دوری از تصوف
۳۹۱	 انتقال اخوان به خارج از مصر: حرکت از تصوف به سلفیه
۳۹۵	 گسترش سلفیه در مصر و کاهش نقش تصوف
۳۹۷	 اشتراک و افتراق آموزه‌های تصوف و اخوان
۳۹۹	 اصلاح تصوف
۴۰۱	 مراحل تصوف
۴۰۲	 تحلیل بنا از مراحل چهار گانه تصوف
۴۰۳	 توجه به طرق صوفیه
۴۰۵	 شباهت ساختاری اخوان المسلمین و طرق صوفیه
۴۰۹	 اشتراکات در مسائل
۴۰۹	 کشف و شهود
۴۱۰	 توسل و محبت اولیاء
۴۱۱	 زیارت قبور

۴۱۵.....	موالید و مراسم‌های صوفیه
۴۱۸.....	افتراق آموزه‌ها در شمول‌گرایی و انحصار‌گرایی
۴۱۹.....	تأثیر سیاست بر ارتباط میان تصوف و اخوان المسلمین
۴۲۲.....	جذب حداکثری و تعامل اخوان و تصوف
۴۲۳.....	دور شدن اخوان از تصوف
۴۲۷.....	بل و تقابل با قدرت و حاکمیت
۴۲۷.....	اصلاح طرق صوفیه با نفوذ اخوان المسلمین
۴۲۹.....	اخوان المسلمین و اصلاح طرق از طریق شورا
۴۳۲.....	جایگزینی تصوف با اخوان در منازعه اخوان و ناصر
۴۳۳.....	عقب‌نشینی از افراد
۴۳۵.....	رویکرد صوفیان در مقایسه با دو بیان اخوان و سلفیه نسبت به نظام حسنی مبارک
۴۳۵.....	بررسی نقاط تلاقی اخوان و تصوف در بین‌گانه این دو جریان
۴۳۷.....	یوسف القرضاوی
۴۴۰.....	عبد الهادی قصبی و انقلاب مصر
۴۴۱.....	تأثیر و تأثرات اجتماعی متقابل اخوان و تصوف (اصلاح و تصوف)
۴۴۳.....	تصوف و اخوان بعد از انقلاب ۲۰۱۱
۴۴۳.....	رویکرد اخوان به سیاست بعد از انقلاب ۲۰۱۱ م
۴۴۴.....	رویکرد سلفیه به سیاست بعد از انقلاب ۲۰۱۱ م
۴۴۵.....	مقایسه میان رویکرد تصوف با اخوان و سلفیه در میدان سیاست
۴۴۶.....	رقابت با اخوان و سلفیه، دلیل ورود صوفیان در سیاست بعد از انقلاب ۲۰۱۱
۴۴۷.....	احیا خصوصت‌های صوفیه و سلفیه
۴۴۸.....	گرایش سیاسی صوفیه بعد از انقلاب ۲۰۱۱
۴۴۸.....	تأسیس ائتلاف صوفیان بعد از انقلاب ۲۰۱۱ م
۴۴۹.....	اختلاف در روش سیاسی میان صوفیان بعد از انقلاب ۲۰۱۱
۴۴۹.....	تقابل تصوف و اخوان قبل از ریاست جمهوری مرسی
۴۴۹.....	تقابل تصوف با اخوان بعد از ریاست مرسی
۴۵۰.....	تقابل تصوف و اخوان بعد از انقلاب ۲۰۱۳ م علیه مرسی

فصل هفتم:

رابطه تصوف و سلفیه در مصر

۴۵۳	مقدمه.....
۴۵۳	جریا شناسی سلفیگری در مصر.....
۴۵۳	رشید رضا و گسترش سلفی گری در مصر.....
۴۵۵	اخوان المسلمین.....
۴۵۷	الجمعیة الشرعیة معاون العالمین بالکتاب و السنة المحمدیه.....
۴۵۸	بروه انصار السنة المحمدیه (جمعیة انصار السنة المحمدیه).....
۴۶۰	گرایش دیگ سلفی در مصر.....
۴۶۱	جمعیة التبلیغ و الدعوة.....
۴۶۳	الدعوة السلفیة.....
۴۶۵	جماعه تکفیر و الهجره.....
۴۶۶	السلفیة الجامیة المدیة.....
۴۶۷	جنبش سلفی برای اصلاح (حفص).....
۴۶۸	شیوخ و علما.....
۴۷۰	دیدگاهها و اقدامات سلفیگری نسبت به تصوف.....
۴۷۰	دیدگاه ابن تیمیه به تصوف.....
۴۷۵	دیدگاه و اقدامات شخصیت‌های سلفی مصری علیه تصوف.....
۴۷۶	رشید رضا.....
۴۷۹	الجمعیة الشرعیة.....
۴۸۱	انصار السنة.....
۴۸۳	دیدگاه و رفتار صوفیان در مقابل جریانات سلفی.....
۴۸۴	عزمیه.....
۴۸۴	۱. انتشارات دارالکتاب الصوفی.....
۴۸۶	۲. نشریه الاسلام و وطن.....
۴۸۷	۳. مجالس و رساننها.....
۴۸۷	دسوقیه.....

فصل هشتم:

رابطه حکومت، نظام سلطه و تصوف در مصر

۴۹۳	 مقدمه
۴۹۴	 تصوف به مثابه اسلام سنتی
۴۹۶	 جلوه‌های اجتماعی تصوف مصر
۴۹۷	 عنصر موثر در هویت فکری - سیاسی تصوف مصر
۵۰۰	 نظام سلطه در مصر و تصوف
۵۰۵	 سیاست کلی نظام سلطه برای تصوف
۵۰۹	 تاثیر نظام سلطه بر جایگاه تصوف مصر
۵۱۲	 سیاستهای کنترل و چمانش دولت مصر از تصوف
۵۱۴	 راهکارهای مورد استفاده دولت مصر در گسترش تصوف
۵۱۷	 هویت سیاسی صوفیان و نقش نظام سلطه
۵۲۲	 خاتمه

فصل نهم:

رابطه میان تصوف و شیعه در مصر

۵۲۵	 مقدمه
۵۲۵	 محبت اهل بیت
۵۲۶	 اهل بیت علیهم السلام در عزمیه
۵۲۸	 اهل بیت علیهم السلام در رفاعیه
۵۲۹	 اهل بیت علیهم السلام در دسوقیه
۵۳۱	 اهل بیت علیهم السلام در تجانیه
۵۳۳	 اهل بیت علیهم السلام در خلوتیه
۵۲۴	 سادات بودن مشایخ تصوف مصر
۵۳۲	 محبت اهل بیت و اتهام تشیع به تصوف مصر
۵۳۸	 طریقت عزمیه و تشیع
۵۴۰	 ۱. رد شبهه
۵۴۰	 مثال اول: مصحف علی علیه السلام و تحریف قرآن
۵۴۰	 مثال دوم: خان الامین

- ۵۴۱..... ۲. توجیه شبهه با مبنای اهل سنت.....
- ۵۴۱..... بداء.....
- ۵۴۱..... تقیه.....
- ۵۴۲..... گریه بر اموات.....
- ۵۴۲..... زیارت قبور.....
- ۵۴۲..... غدیر خم.....
- ۵۴۲..... عداوت صحابه.....
- ۵۴۳..... سجده بر ریت امام حسین علیه السلام.....
- ۵۴۳..... ریت مهلب علیه السلام.....
- ۵۴۳..... جمع نمازهای ظهر و عصر و مغرب و عشاء.....
- ۵۴۴..... ۳. توجیه شبهه با مبنای شیعه.....
- ۵۴۴..... امامت و خلافت.....
- ۵۴۵..... اختلاف مسح و غسل.....
- ۵۴۶..... اذان.....
- ۵۴۷..... فهرست منابع.....

مقدمه:

فهم تصوف مصر باطن شناخت ویژگی‌های فرهنگی مردم مصر امکان‌پذیر نیست. مردم مصر مردمی اهل مدراس و تساهل و تسامح، با فرهنگی چند هزار ساله می‌باشند که به خاطر همین ویژگی بارز آنان، بیشترین ارتباط را با طول تاریخ با تصوف برقرار کرده‌اند. شاید به همین علت مصر یکی از مهم‌ترین کشورهای اسلامی است. تصوف در آن بالیدن گرفته و هنوز اکثر مردم آن با این که شناخت صحیحی از تصوف ندارند، مافقار و کردارشان به شدت صوفیانه است. احترام و تبرک به قبور اولیاء الهی، جشن میلاد حضرت رسا خدا ﷺ، جشن میلاد امام حسین علیہ السلام، توجه به راس الحسین، سیده زیبا و سیده زینب و از ویژگی‌های بارز مصری‌هاست که تحت تاثیر تفکر تصوف به این سنت‌ها گرایش پیدا کرده‌اند.

در عین حال حاکمان سیاسی این سرزمین از این روح صوفیانه، بهره‌های سیاسی خود را گرفته و به شدت تصوف مصر را حکومتی ساخته‌اند. شاید اغراق نباشد اگر تصوف مصر را میراث تاثیر و تاثرات حکومت‌های پس از اسلام، علی‌الخصوص ایوبی، ممالیک، عثمانی و حاکمان عصر جدید بدانیم. همین مسئله باعث گردید سیاست در تصوف مصر تاثیر بسزائی داشته باشد و در مقابل، تصوف مصر نقش بسزائی در تکوین و شکل‌دهی فرهنگ، سیاست و اقتصاد مصر داشته است.

علی‌رغم همه تغییراتی که در طول تاریخ در این سرزمین بر سر تصوف آمده است، می‌توان الگوهای نسبتاً پایداری را در طول قرون متمادی یافت که بخش مهمی از ساختار اجتماعی این سرزمین محسوب می‌شوند. یکی از مهمترین ساختارهای اجتماعی مصر توجه به آداب و رسوم تصوف است. تاریخ مصر تا عصر حاضر شاهد دین محوری جامعه مصری با رویکرد صوفیانه است. از این رو هر تلاشی برای تفسیر حیات فکری مصریان بدون فهم واضح

تأثیر تصوف بر زندگی مردم مصر با توجه به نوع نگاه به تصوف و انتظاری که از آن می‌رود و نوع تصوفی که به آن پایبند بودند متفاوت است. بر این اساس در مواردی تصوف نقش تسکین دهنده و در مواردی انگیزاننده و محرک داشته است. یک از جنبه‌های مهم تصوف در مصر در شکل دادن به باورها است. زیرا بخش عمده‌ای از تصوف را باورها و آموزه‌های دین تشکیل می‌دهد که نظام فکری و عقیدتی خاصی را ایجاد می‌کند. جنبه دیگر تصوف آداب و رسوم مناسب برای و مظاهر اجتماعی آن است که معمولاً جامعه‌شناسان به این بُعد از تصوف اهمیت ویژه‌ای دارند. نهادهای مذهبی تصوف همچون زاویه و رباط و تکیه و مناسکی که در آن انجمن‌های دینی، محفل‌های ذکر و سماع، در این ساحت قرار دارند.

مصر از همان قرون اولیه، درهای خود را بر روی تصوف و مشایخ ان گشود. ورود مشایخ از مغرب و عراق و دیگر سرزمینها موجب شکوفا شدن تصوف در مصر به خصوص از قرن هفتم به بعد گردید. تاسیس طریقه رفاعیه به واسطه ورود شیخ ابوالفتح راسطی که از عراق به مصر آمد و تاسیس طریقه احمدیه توسط سید احمد بدوی که از مغرب وارد مصر شد و همچنین طریقه ساذلیه که در همین قرن با ورود ابوالحسن ساذلی و مریدان او از مغرب ایجاد شد؛ همگی نشان از پذیرش سریع تصوف از سوی مصریان دارد. شکوفایی تصوف در مصر را نه فقط مرهون مشایخ صوفیه که به آمادگی عقلی و نفسی مردم این سرزمین باید دانست بلکه ریشه در طبیعت دینی مصریان دارد. از این رو رابطه مصریان و تصوف تاثیر و تاثر متقابل بوده و هر یک در دیگری اثری گذارده و در مقابل بهره و منفعتی برده است. تصوف توانسته است که ویژگیهای طبیعت مصری را همچون اسطوره گرایی در خود هضم کند و با توجه به تفاوت های بوجود آمده آن را متناسب با شرایط جدید در آورد.

بزرگان تصوف نیز به ویژگی‌های خاص تصوف مصر که آن را از دیگر آن تصوف متمایز

می‌سازد توجه کرده‌اند و بیان داشته‌اند که تصوف مصر متمایز از دیگر اشکال تصوف اسلامی است. تصوف مصری به دور از افراطی‌گری، غلو و شطح است؛ تا آنجا که در میان مشایخ صوفیه نمونه‌های افراطی همچون حلاج، بایزید بسطامی، ابن عربی و سهروردی و نظائر ایشان یافت نمی‌شود. از این رو تصوف مصری هیچ‌گاه تحت تاثیر جریان‌های فلسفی قرار نگرفته و با فلسفه آمیخته نشده است که کار آن به شطوحیات در وحدت وجود و حلول و فناء برسد و با آن زمان خود معارضه کند.

منهج تصوف مصری بر جمع‌میردان و شاگردان در خانه‌های تعلیم و ارشاد است که اشراف‌تر روی و دانش در طرق صوفیه که منسوب به اسامی موسسان آنها است انجام می‌گیرد. در این مجال عمومی نمی‌توان به فلسفه تصوف نیست و اگر بحثی فلسفی هم باشد در مراکز آکادمی و علمی رخ می‌دهد. از این رو تصوف حقیقتی است غیر از نظریات فلسفی، و طریقتی در زندگی است که راه باطن را بر ت عملی و ریاضات که برای هدف معینی همچون محقق ساختن کمال اخلاقی که سلام به آن دعوت کرده است می‌باشد.

آنچه در پی می‌آید تلاش جمعی از اساتید و دانش‌پژوهان گروه تصوف و عرفان دانشکده مذاهب اسلامی دانشگاه ادیان و مذاهب است که با رجوع به فراوان این مجموعه را با همه کاستی‌ها و کمبود منابع به سامان رساندند. حاصل زحمات گروه تصوف و عرفان، تصویب چندین پایان‌نامه در مقطع کارشناسی ارشد و یک رساله^۱ در مقطع دکتری بود که مهم‌ترین مطالب این پژوهش از همان پایان‌نامه‌ها اخذ شده است. عزم^۲، قادریه^۳، تیجانیه، خلوتیه^۴ و دسوقیه^۵ در مصر، شش پایان‌نامه کارشناسی ارشدی است که در دو سال گذشته دفاع شد و رساله «رابطه تصوف و اخوان المسلمین مصر» در مقطع دکتری از دیگر زحمات دانشجویان گروه تصوف و عرفان دانشگاه ادیان و مذاهب قم است که در این زمینه به سرانجام رسید.

اکثر مطالب این پژوهش حاصل زحمات آقایان دکتر حامد آل‌یمین، استاد یونس

۱. عزمیه در مصر تألیف جناب آقای شاه بیکی است.

۲. رفاعیه در مصر تألیف جناب آقای عبداللّهی سفیدان است.

۳. قادریه در مصر نوشته سرکار خانم بابالونی است.

۴. خلوتیه در مصر نگارش سرکار خانم ربیعی است.

۵. دسوقیه در مصر تألیف سرکار خانم سعادت است.

غضبانی، حجه الاسلام حمید شاه بیکی و جناب آقای هاشمی نسب است. فصل اول نگاهی کوتاه به تاریخ تصوف در مصر است که تالیف دکتر آل یمین^۱ است. فصل دوم و سوم درباره طریقت‌های صوفی مصر است که در ابتدا از سوی حجه الاسلام خسروشاهی^۲ از شش پایان نامه استخراج و سپس توسط حجه الاسلام یوسف غضبانی ویرایش و بازنویسی گردید.

فصل چهارم تا ششم نگارش حجه الاسلام حامد آل یمین است. بحث میزان حضور اجتماعی تصوف در جامعه مصر و رابطه الازهر و تصوف و نیز رابطه تصوف و اخوان المسلمین از زحمات ایشان است. فصل هفتم و نهم یعنی رابطه تصوف و سلفیه و نسبت تصوف و تشیع از زحمات جناب آقای حمید شاه بیکی است. فصل هشتم با عنوان رابطه حکومت و نظام سلطه با تصوف مصر تالیف جناب آقای هاشمی نسب است.

از مشکلات پیش روی محققان و نویسندگان این پژوهش، کمبود منابع در این زمینه بود که به خاطر قطع ارتباط سیاسی میان ایران و مصر، تهیه منابع جدید امکان پذیر نبود و فقط با زحمت خود نویسندگان از مجلات اینترنت و برخی کتابخانه‌ها، بعضی از منابع یافت گردید. بنابراین برخی از کاستی‌های این اثر را به خاطر عدم دسترسی پژوهشگران به منابع مورد نیاز می‌باشد. بررسی و ویرایش علمی تمام فصول بسته بندی و تنظیم سرفصل‌های این پژوهش توسط این جانب انجام شده است که اگر قوتی در این کار هست از زحمات نویسندگان و اگر نقصی وجود دارد از این جانب است. در پایان از همه صاحب نظران می‌خواهم بر ما منت نهاده و ایرادات این تالیف را به ما گوشزد نمایند.

مهدی زرمانیان

اول ذیقعده ۱۴۱۱ قمری

۲۴ تیر ۱۳۹۷ شمسی

۱. حجه الاسلام دکتر حامد آل یمین دانشجوی دکتری تصوف و عرفان دانشگاه ادیان و مذاهب، از رساله دکتری خود با عنوان رابطه تصوف مصر با اخوان المسلمین در سال ۱۳۹۴ دفاع کردند و بسیاری از مطالب این پژوهش اثر زحمات ایشان است.

۲. جناب حجه الاسلام دکتر خسروشاهی نویسنده پایان نامه کارشناسی ارشد «تیجانیه در مصر» هستند. ایشان رساله دکتری تصوف و عرفان دانشگاه ادیان و مذاهب خود را به تیجانیه اختصاص داده و از آن دفاع کردند.